

Оцінка якості фінансової звітності

Олена Олексіївна Гончаренко,
доцент кафедри обліку, аналізу та аудиту
Черкаського інституту банківської справи
Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ),
кандидат економічних наук, доцент

Олена Вікторівна Лук'янець,
старший викладач кафедри обліку, аналізу та аудиту
Черкаського інституту банківської справи
Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ)

Анотація. Досліджено сутність поняття «якість», систематизовано визначення поняття «якість фінансової звітності», визначено показники і критерії оцінки якості фінансової інформації.

Ключові слова: якість, критерії якості, фінансова звітність, стандарти фінансової звітності.

Постановка проблеми. На сьогодні єдиним інституційним механізмом, що дозволяє оцінити зусилля компаній у сфері звітності та виділити найкращі практики, є конкурси і рейтинги звітів. Проте жоден з існуючих конкурсів не відповідає на питання, у чому полягає краща практика звітності і яким параметрам (критеріям) якості повинна відповідати звітність компанії. Подібна невизначеність у сфері параметрів (критеріїв) якості призводить до гальмування розвитку корпоративної звітності в Україні і повинна бути подолана.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Якість як філософську категорію досліджували такі вчені-філософи, як Аристотель, Г. В. Ф. Гегель, Р. Декарт, Т. Гоббс, Дж. Берклі, Д. Юм, І. Кант, К. Маркс, Ф. Енгельс, Р. Бойл і Дж. Локк. Тему якості фінансової інформації досліджували як вітчизняні науковці (зокрема М. С. Пушкар), так і зарубіжні вчені, серед яких дослідженням параметрів якості займалися Г. Г. Азгальдов і Е. П. Райхман. Питанням оцінки якості бухгалтерської (фінансової) інформації приділено значну увагу в Міжнародних стандартах фінансової звітності та Національних положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку.

Метою статті є дослідження дефініцій якості фінансової інформації, визначення показників і критеріїв якості фінансової звітності, що має забезпечувати інформаційні потреби різних груп користувачів задля ухвалення правильних економічних рішень.

Виклад основного матеріалу. Філософська категорія «якість» відображає істотну визначеність речей і явищ реального світу. Якісна визначеність речей і відмінності між ними зовні виражаються за допомогою властивостей. Такі властивості пізнаються за допомогою відчуттів, які відображають окремі сторони, особливості та характеристики речей. Саме завдяки відчуттям ми спочатку порівнюємо і відрізняємо речі один від одного, виявляємо різні їхні властивості.

Уперше інтуїтивно чітко уявлення про якість сформулював Аристотель, який розглядав якість як видо-ву відмінність сутності. Він розрізняв якість і власти-

вості, підкреслюючи цілісний характер властивостей, якими володіє річ.

У філософії механістичного матеріалізму Нового часу набув поширення поділ якостей на первинні і вторинні, введений Р. Бойлем і розроблений Дж. Локком у праці «Досвід про людський розум» (1690). До первинних якостей, які існують об'єктивно, незалежно від суб'єкта, Локк відносив протяжність, величину, положення (розташування), механічний рух і т. п. Вторинними він називав суб'єктивні якості, що не збігаються з властивостями самих речей (колір, запах, смак та ін.). Такий поділ якості походить ще з атомістичної гіпотези Демокрита, згідно з якою первинними є характеристики атомів, а вторинними – їхні властивості, які пізнаються за допомогою відчуттів, у той час як знання про атоми мають розумоосязний характер. Подібний погляд на існування первинних і вторинних якостей мав широке визнання як у природознавстві XVII–XVIII століть, так і в орієнтованому на нього метафізичному матеріалізмі.

Г. Галілей вважав достовірними тільки якості, які можна виразити геометрично; Р. Декарт – якості, що володіють протяжністю; Т. Гоббс – протяжністю і рухом. Усі вони підкреслювали, що первинні якості пізнаються розумом, хоча Дж. Локк вважав, що вони виникають завдяки відчуттям. Дж. Берклі відкидав об'єктивне існування первинних якостей, вважаючи їх, як і вторинні якості, виключно результатом суб'єктивної діяльності свідомості. Д. Юм та І. Кант, заперечуючи зв'язок між явищем і сутністю, відчуттям і розумом, займали половинчасту позицію. Хоча вони, особливо Кант, припускали об'єктивне існування речей, а отже, їхню якість, але заперечували можливість їх пізнання самих по собі: вони можуть бути пізнані тільки в тому вигляді, в якому вони нам являються. Г. В. Ф. Гегель розглядав якість як первісний щабель розвитку абсолютної ідеї і пізнання буття. Він визначав якість як те, втративши що, річ перестає бути самою собою. Таке, суто заперечне визначення відкривало можливості найрізноманітніших тлумачень.

Діалектичний матеріалізм виходить з визнання об'єктивності і загальності якісної визначеності речей. Якість об'єкта проявляється в сукупності його властивостей. При цьому об'єкт не складається з властивостей, не є свого роду «пучком властивостей», а володіє ними: «...існують не якості, а тільки речі, які володіють якостями, і до того ж нескінченно багатьма якостями» [3, с. 547]. Під властивістю розуміється спосіб прояву конкретної сторони якості об'єкта щодо інших об'єктів, з якими він вступає у взаємодію. Категорія якості об'єкта не зводиться до окремих його властивостей. Вона виражає цілісну характеристику функціональної єдності існуючих властивостей об'єкта, його внутрішньої і зовнішньої визначеності, відносної стійкості, його відмінності від інших об'єктів або схожості з ними [6; 8; 9].

Категорія якості виражає певну ступінь пізнання людиною об'єктивної реальності. На початковому етапі пізнання об'єкт дослідження виступає перед суб'єктом насамперед якою-небудь окремою властивістю або сукупністю властивостей. У безпосередньому чуттєвому сприйнятті якість виступає як деяка множина властивостей.

Тривалий період часу в економічних науках поняття якості застосовували до матеріальних об'єктів. Однак із часом увага науковців від матеріального виробництва перейшла на сферу інформації та інформаційних систем.

Особливо важливо вказати на те, що бухгалтерський облік є не що інше, як частина загальної інформаційної системи, яка перетворює первинні дані, зафіксовані в документах, у продукт управління. Таким продуктом є опрацьована інформація, яка має всі властивості товару. З цього погляду бухгалтерський облік є засобом виробництва товару особливого роду – інформації, яка має вартість, собівартість, ціну та інші категорії товарного виробництва [7, с. 151], у тому числі і якість.

Уперше про якісні характеристики бухгалтерської (фінансової) інформації економісти провідних економічних країн стали говорити в рамках створення Міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ). У цьому документі вперше були сформульовані та обґрунтовані якісні характеристики фінансової інформації. Таким чином, якість бухгалтерської (фінансової) інформації вперше стала використовуватись як економічна категорія.

Говорячи про якість фінансової звітності, треба розуміти, що остання являє собою структуроване відображення фінансового стану і фінансових результатів діяльності суб'єкта господарювання (IAS 1 «Подання фінансової звітності»), отже, може розглядатись як сукупність складових:

- якість представлення фінансової інформації;
- якість фінансової інформації.

Щодо якості представлення звітної фінансової інформації, то треба враховувати вимоги Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [надалі – НП(с)БО 1], яким передбачено форми і склад статей фінансової звітності. Цим же стандартом визначено

склад фінансової звітності: баланс (звіт про фінансовий стан), звіт про фінансові результати (звіт про сукупний дохід), звіт про рух грошових коштів, звіт про власний капітал і примітки до фінансової звітності [5].

Однак НП(с)БО 1 передбачено тільки форми і склад статей для перших чотирьох фінансових звітів, а примітки до фінансової звітності не формалізовано, оскільки останні є сукупністю показників і пояснень, які забезпечують деталізацію й обґрунтованість статей фінансової звітності, а також іншою інформацією, розкриття якої передбачено відповідними Національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку [далі – П(с)БО] або Міжнародними стандартами фінансової звітності (далі – МСФЗ) [5]. Хоча наказом Міністерства фінансів України від 29.11.2000 р. № 302 «Про примітки до річної фінансової звітності» визначено типову форму фінансової звітності № 5 «Примітки до річної фінансової звітності» з певними застереженнями щодо додаткового розкриття інформації, передбаченої П(с)БО і не розкритої у формі, а також незастосування зазначеної форми банками, бюджетними установами, представництвами іноземних суб'єктів господарської діяльності, суб'єктами малого підприємництва, визнаними такими відповідно до законодавства, і підприємствами, які відповідно до законодавства складають фінансову звітність за Міжнародними стандартами фінансової звітності [4].

Отже, в умовах формалізації (відображення в установлених законодавством формах) представлення фінансової інформації говорити про якість можливо тільки стосовно приміток до фінансової звітності.

Якщо розглядати якість як множину властивостей, то при оцінці якості фінансової звітності потрібно використовувати ще й поняття «показник» (свідчення, доказ, ознака чого-небудь.)

Показниками оцінки якості представлення фінансової інформації у примітках можуть виступати:

- зручність читання інформації,
- наочність представлення.

Зручність читання звітної фінансової інформації може бути оцінена за допомогою певних критеріїв (ознака, основа, правило прийняття рішення щодо оцінки чого-небудь відповідно до вимог), наприклад: наявність або відсутність опису окремих об'єктів обліку в окремих параграфах, які попередньо зазначені у преамбулі до приміток, виділення суттєвої інформації шрифтом, кольором тощо, представлення фінансової звітності у формі брошур (щодо друкованих видань), можливість автоматичного виходу зі статті форми фінансової звітності на відповідну описову частину в примітках і – навпаки (при формуванні електронної фінансової звітності) тощо.

Показник наочності представлення фінансової інформації обумовлюється фізіологічними властивостями користувачів. Тому критеріями оцінки в цьому разі може бути наявність графічної інформації (рисунок, таблиці, діаграми), способи її представлення (дво-, тривимірні рисунки, діаграми; статичні або динамічні зображення) тощо.

Для кожного критерію оцінки якості представлення фінансової інформації може бути встановлено

параметри (кількісну величину, яка характеризує властивість за певним критерієм), за допомогою яких можна кількісно обчислювати якість представлення фінансової інформації. Способи, прийоми і методи кількісної оцінки якості будь-яких об'єктів, у тому числі й інформації, визначаються такою галуззю науки, як кваліметрія [1].

Якість звітної фінансової інформації також оцінюється за допомогою системи показників, які кваліфікуються Концептуальною основою фінансової звітності (далі – Концептуальна основа) [2] як якісні характеристики корисної фінансової інформації та НП(с)БО 1 як якісні характеристики фінансової звітності.

Відповідно до Концептуальної основи фінансова звітність, складена за МСФЗ, повинна володіти фундаментальними і такими, що поліпшують, якісними характеристиками.

До фундаментальних якісних характеристик відносять:

- доречність (relevance);
- правдиве подання (faithful representation).

Поліпшувальні якісні характеристики включають:

- зіставність (comparability);
- можливість перевірки (verifiability);
- своєчасність (timeliness);
- зрозумілість (understandability).

Фундаментальні характеристики є обов'язковими характеристиками якісної звітної фінансової інформації. Якщо фінансова звітність компанії не задовольняє хоча б однієї з них, то вона не може бути якісною. Зіставність, можливість перевірки, своєчасність і зрозумілість – ці чотири характеристики спрямовані на те, щоб посилити якість доречної, правдиво поданої інформації.

Поняття «поліпшувальні якісні характеристики» означає, що ці характеристики не замінюють фундаментальних характеристик. Навіть якщо поліпшувальні характеристики фінансової звітності компанії перебувають на високому рівні, але при цьому звітність позбавлена доречності чи правдивого подання, вона не може бути якісною.

Розглянемо, що являє собою кожна з характеристик і яким чином з їх допомогою компанія може оцінити якість своєї звітності за МСФЗ.

Інформація є доречною, якщо вона здатна впливати на користувачів звітності в ході прийняття ними рішень, причому фінансова звітність компаній повинна не тільки і не стільки представляти вплив подій і фактів, що відбулися, а й містити прогнозу інформацію. З цієї метою Концептуальними засадами введено поняття прогнозової цінності (predictive value) і підтверджувальної цінності (confirmatory value). Таким чином, інформація має прогнозу цінність, якщо вона допомагає користувачам оцінити можливий ефект минулих, нинішніх і майбутніх подій на майбутні грошові потоки, і підтверджувальну цінність, якщо вона допомагає користувачам порівняти поточні показники та результати з їхніми попередніми оцінками. Прогнозна і підтверджувальна цінність фінансової інформації є взаємопов'язаними поняттями. Досить часто

інформація, яка має прогнозу цінність, також має і підтверджувальну цінність.

Отже, доречність звітності компанії має визначатися такими критеріями: націленість звітності на майбутнє; наявність прогнозової інформації; наявність інформацію про потенційні можливості компанії та можливі ризики; розкриття інформації про вплив на компанію істотних подій у минулому.

Інформацію про будь-яке економічне явище вважають правдиво поданою у фінансовій звітності, якщо вона володіє трьома характеристиками: повнота, нейтральність і відсутність помилок.

Повнота полягає в наявності всієї інформації про економічне явище (включаючи необхідні описи і пояснення), яка потрібна користувачам для всебічного розуміння. У деяких випадках повний опис може, крім усього іншого, включати інформацію про істотні факти щодо поточного стану тих чи інших активів і опис обставин, які могли б вплинути на їхній стан.

Нейтральність у поданні інформації означає, що інформація не повинна применшувати чи перебільшувати роль того чи іншого явища, або робити будь-які акценти, які перебільшують чи применшують роль події, або будь-яким іншим способом маніпулювати думкою користувачів про фінансову звітність. Водночас нейтральність інформації не має на увазі, що дана інформація не має якої-небудь цінності або її подання не переслідує ніяких цілей. Навпаки, Концептуальні засади підкреслюють, що інформація, представлена у звітності, повинна впливати на рішення користувачів.

Для того щоб оцінити фінансову звітність із позиції нейтральності, компанія повинна порівняти стиль і форму, якими представлена у звітності інформація про сприятливі і несприятливі економічні явища. Якщо компанія зробила наголос на описі результатів сприятливих подій (наприклад, зростанні виручки) і тільки поверхово згадала про несприятливі явища та тенденції (наприклад, істотне і невикордане зростання адміністративних витрат), то таку звітність не можна вважати нейтральною.

Поняття «відсутність помилок» має на увазі не тільки відсутність в описі явища помилок, спотворень або перепусток, а й вимагає, щоб сам процес складання звітності не містив помилок. У той же час термін «відсутність помилки» не є ідентичним поняттю «повна акуратність у всіх аспектах». При описі деяких економічних явищ термін «акуратність» є непридатним (наприклад, щодо припущень, які компанія робить в умовах невизначеності). Але можна говорити про те, що це припущення має справедливе уявлення, якщо природа події описана чітко і повно і якщо компанія у своїй звітності: розкрила методику, яку використовувала для розрахунку вартості майбутніх витрат на ліквідацію; описала всі обмеження і невизначеності, які взято до уваги при розрахунку; не допустила помилок у ході застосування методики та виконання процедур, необхідних для визначення вартості майбутніх витрат. Слід зазначити, що розглядають два види помилок, які можливі при веденні обліку і складанні звітності: 1) помилка фахівця, що зазвичай буває одиничною і може бути зроблена, на-

приклад, при відображенні господарської операції в обліковій системі; 2) системна помилка, що зазвичай поширюється на всі однотипні операції.

Зазначимо, що абсолютна відповідність звітності всім трьом характеристикам правдивого подання звітності досяжна на практиці дуже рідко. Тим не менше, кожна компанія повинна прагнути до того, щоб довести показники правдивого подання своєї фінансової звітності до максимально можливого рівня.

Критеріями для оцінки рівня якості звітності щодо правдивого подання можуть бути: повнота і якість поданої у звітності інформації, що описує допущення й оцінки, зроблені компанією; повнота й зрозумілість у примітках до звітності розкритої інформація щодо облікових принципів, використовуваних компанією при складанні фінансової звітності; одноманітність і повнота представленої у звітності інформації про сприятливі і несприятливі економічні явища.

Корисність фінансової звітності компанії для її користувачів зростає, якщо інформація, що міститься в ній, є зіставною з аналогічною інформацією за інші періоди (на інші звітні дати). Крім того, інформація повинна бути зіставною з аналогічною інформацією, що міститься у звітності інших підприємств своєї галузі. Зіставність треба проводити відносно розкриття облікових принципів та опису подій і явищ.

Для підвищення рівня зіставності власної фінансової звітності компанія у примітках може представити порівняльні дані за окремими важливими показниками діяльності за кілька періодів. Навіть якщо ці розкриття і не вимагаються стандартами, такий крок зможуть оцінити користувачі фінансової звітності.

Варто звернути увагу і на структуру фінансової звітності. Логічна і послідовна структура приміток до звітності значно полегшує роботу інвесторів при проведенні порівняльного аналізу такої звітності зі звітністю інших компаній, а зіставність інформації є вкрай суттєвою для прийняття рішень інвесторами.

На ступінь зіставності звітності впливає і послідовність у застосуванні облікових принципів від періоду до періоду. Однак іноді компанії змушені вносити зміни до облікової політики. Наприклад, коли це потрібно МСФЗ або коли зміна облікової політики дозволить представляти надійну і більш доречну інформацію про компанію. Незважаючи на той факт, що в такому разі принцип послідовності порушується, якість такої звітності підвищується. Але для того, щоб інформація у звітності була зіставною, компанія повинна керуватися вимогами МСФЗ (IAS) 8 «Облікова політика, зміни в облікових оцінках та помилки». Виконання вимог цього стандарту забезпечує зіставність показників попередніх періодів з даними звітності періоду.

Відповідно до Концептуальних основ можливість перевірки означає, що незалежні фахівці, які володіють різними знаннями і мають різний досвід, можуть дійти консенсусу щодо того, що таку фінансову звітність правдиво подано. При цьому абсолютно не обов'язкова повна згода всіх незалежних фахівців. З позиції Ради з МСФЗ, можливість перевірки звітності на якість не означає, що кожне явище, відображене в цій звітності, можна виразити тільки одним певним

значенням. Можливо, це буде ряд значень або конкретне значення з певного ряду. Все це не позбавляє звітність можливості перевірки.

Можливість перевірки може бути прямою і непрямую. Критеріями прямої перевірки є зовнішня візуалізація, а непрямой – аналіз використовуваних моделей, технік, правил, методологій. Наприклад, фізичний перерахунок залишків товару на складі є прикладом прямої перевірки, а арифметичний розрахунок собівартості складських залишків – приклад непрямой перевірки.

Своєчасність означає, що фінансова інформація про компанію стала доступною користувачам до того, як вона втратила свою цінність у цілях прийняття рішень. Для компаній, чиїми акціями торгують на біржі, установлено термін подання фінансової звітності, але сьогодні просте дотримання термінів уже не є визначальним фактором. Багато компаній представляють звітність раніше від установлених термінів і постійно працюють над скороченням термінів подання звітності. Для того, щоб оцінити звітність із позиції своєчасності, компанія повинна порівняти терміни подання своєї звітності з термінами подання звітності інших компаній, що є учасниками на тій же біржі. Зазвичай порівняння проводять з іншими компаніями того ж географічного регіону і тієї ж сфери бізнесу. Отже, критерієм своєчасності може бути термін подання компанією фінансової звітності.

НП(с)БО 1 вказує на такі якісні характеристики фінансової звітності, як дохідливість і зрозумілість, доречність, достовірність, порівнюваність і зіставність, розкриття інформації про облікову політику і її зміни, що деякою мірою повторюють вищезгадані характеристики МСФЗ (табл.).

Таблиця

Якісні характеристики фінансової звітності

Вимоги до якості	Міжнародні стандарти фінансової звітності	Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку
Доречність	+	+
Правдиве подання	+	+
Зіставність	+	+
Можливість перевірки	+	
Своєчасність	+	
Зрозумілість	+	+

Примітка. Складено за даними [2; 5].

Фінансова звітність компанії повинна бути зрозумілою користувачам, які мають достатні знання про бізнес і економічну діяльність компанії та аналізують фінансову звітність із належною зацікавленістю і старанністю. Компанія повинна прагнути до того, щоб інформація була представлена у простій, зрозумілій і структурованій формі. Але ці критерії є важкодосяжними, оскільки багато економічних явищ є досить складними і їх подання у фінансовій звітності у простій і доступній формі не завжди є можливим. При оцінці зрозумілості своєї фінансової звітності компанія повинна звернути увагу на те, наскільки простою і зрозумілою є мова, яка використовувалась

при складанні приміток до звітності. Компанія повинна переконатись, що при створенні приміток не використовувався професійний сленг. Якщо ж компанія застосовує спеціальні терміни, це викликає необхідність розділу, в якому надано їх пояснення.

Для того щоб зрозуміти, наскільки коректно розкрити інформація у примітках до звітності, можна представити ці примітки для оцінки кільком фахівцям у компанії. Потім порівняти висновки, які зроблять фахівці на основі даних приміток. Якщо висновки ідентичні за змістом і відповідають тому, що компанія вбачала за необхідність розкрити у примітках, то така інформація є зрозумілою.

Висновки. Фінансова звітність повинна відповідати багатьом критеріям, щоб вважатися якісною.

Якість фінансової інформації має вагоме значення для різних груп користувачів, особливо для учасників бізнес-процесу, оскільки саме якість інформації визначає життєздатність майбутніх стратегічних рішень. У зв'язку з інтенсивним розвитком системного підходу до вивчення та розв'язання проблеми оцінки якості фінансової звітності і широкого застосування систем управління якістю все більшу вагу і практичну значимість набувають показники, критерії та параметри якості фінансової інформації. Зростає роль менеджменту при підготовці якісної звітності. Тому для забезпечення контролю якості звітності багатьох компаній змушені створювати нові департаменти (наприклад, відділ внутрішнього контролю) та переглядати структуру і функціонал наявних підрозділів.

Список використаних джерел

1. Азгальдов Г. Г., Райхман Э. П. О квалиметрии. Издательство стандартов. – 1972. – 172 с. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.labrate.ru/azgaldov/azgaldov_raikhman_about_qualitymetry-1973.pdf.
2. Концептуальна основа фінансової звітності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/929_009.
3. Маркс К., Энгельс Ф. Твори. – К., 1963–1983. – Т. 20.
4. Наказ Міністерства фінансів України від 29.11.2000 р. № 302 «Про примітки до річної фінансової звітності» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/REG5125.html.
5. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: Затверджено Наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 № 73.
6. Новая философская энциклопедия: В 4 т. / Ин-т философии РАН, Нац. общ-научн. фонд; Под ред. В. С. Стёпина. – М.: Мысль, 2001.
7. Пушкар М. С. Метатеорія обліку, або Якою повинна стати теорія: Монографія. – Тернопіль: Карт-бланш, 2007. – 359 с.
8. Философия: Энциклопедический словарь / Под ред. А. А. Ивина. – М.: Гардарики, 2006. – 1072 с.
9. Философский энциклопедический словарь / Гл. редакция: Л. Ф. Ильичёв, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалёв, В. Г. Панов. – М.: Сов. Энциклопедия, 1983. – 840 с.

Summary. This article investigates the nature of «quality», codified definition of «quality of financial reporting», defined indicators and criteria for evaluating the quality of financial information.

Keywords: quality, quality criteria, financial reporting, financial reporting standards.